



GYŐRI Elek: *Életem regénye. Győri Elek tiszaladányi paraszt származású festőművész élete és pályafutása*, sajtó alá rendezte LOVAS Anett Csilla, Sárospatak, Hernád Kiadó, 2025, 440 p.

Szatmári Emília

AKI MŰVÉSZETRŐL ÉS SZABADSÁGRÓL ÁLMODOZOTT

Győri Elek (1905–1957) ismertebb festményeiből és kevésbé ismert grafikáiból *A művészetről álmodoztam* címmel rendezett kiállítást a Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei a Zempléni Fesztivál keretében a művész születésének 120. évfordulóján, 2025-ben.¹ Ugyanebben az évben, életművének szélesebb közönség számára történő bemutatását szolgálva, megjelent önéletrajza *Életem regénye* címmel a Tiszáninneni Református Egyházkerület Hernád Kiadó gondozásában, Lovas Anett Csilla szerkesztésében, a Tudományos Gyűjtemények több munkatársának közreműködésével.

Győri Elek írása messze túlmutat a hagyományos önéletrajzon. Személyes életeseményei és élményei szorosan összefonódnak a 20. század magyar és egyetemes történelmével, a számára meghatározó városok és falvak múltjával, hagyományaival, intézményeivel, jelentős személyiségeivel. E kapcsolódásokon keresztül a kötet a korszak legfontosabb társadalmi kérdéseit, szellemi irányzatait és ideológiai hátterét is megidézi.

A szöveg több szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt megjegyzésre érdemes, hogy a képzőművész kiváló történetmondónak, afféle krónikásnak bizonyul. Másrészt kivételesnek mondható sajátos narratívája, hiszen Győri életútja egyszerre kötődik a munkásosztály, a paraszti világ és a művésziértelmiségi közeg tapasztalataihoz, miközben egyik hagyományos

¹ „A művészetről álmodoztam...” – Válogatás a 120 éve született Győri Elek alkotásaiból, *tirek.hu*, 2025. 07. 30. URL: <https://tirek.hu/hirek/intezmenyi-hirek/a-muveszetro-l-almodoztam-valogat-as-a-120-eve-szulett-gyori-elek-alkotasaibol/> Utolsó letöltés: 2026. 01. 30.

társadalmi kategóriába sem sorolható be maradéktalanul. Írása, gondolkodása így egyfajta „hidat képez a népi életformák és az értelmiségi reflexiók között” (5.).

A kötet első tizenkét oldala a szerkesztő bevezető tanulmányát tartalmazza, amely először tömör, évszámokra és helyszínekre épülő életrajzi áttekintést ad Győri Elek életútjáról. Ezt követően feltárja az önéletrajz keletkezésének körülményeit, későbbi sorsát és azokat a személyeket, akik szerepet játszottak fennmaradásában. A tanulmány értelmezési keretet is kínál: felhívja a figyelmet a szerző elbeszélésében Tiszaladány, Sárospatak és Budapest sajátos tér és értékvilágaira; a kétkezi munka, a vándorlás, a megélhetés és a művészet tapasztalatainak életszervező jelentőségére; szerelmeinek, szenvedélyes vagy éppen érzelmektől mentes kapcsolatainak személyiségformáló és -deformáló hatására; valamint arra, hogy milyen jelentősége van életében a művészműberi magányosságnak és a korszak társas viszonyainak. A szerkesztő részletesen ismerteti a szövegek közlés elveit is, külön kitérve az alkalmazott források feltárásának módszertanára és kritikai kezelésére.

A 19–431. oldalakon olvasható az életregényként megírt önéletrajz. A felmenők történetét a szerző nagyobb, több évtizedet átfogó időszakokban idézi fel, saját iskoláskorától azonban többnyire évről évre követhetővé válik az elbeszélés. 1948-ban ér véget a kronologikus történetmondás, és már csak egy rövid feljegyzés következik 1954-ből. A szöveg megértését a szerkesztő gondosan összeállított, pontos, magyarázó lábjegyzetei segítik.

Győri Elek történetírói és pedagógiai *ars poeticája* világosan kirajzolódik abból a szándékból, hogy életét úgy mondja el, „ahogy volt”. Munkája első oldalain egyértelművé teszi önmaga és olvasói számára ezt az írói alapvetését: „Megpróbálom elmondani úgy, ahogy volt, de nemcsak a szép és kellemes dolgokat fogom elmondani, hanem gyarlóságaimat is szemrebbenés nélkül. Azért teszem, hogy mások ne így éljenek (ha tehetik), hanem jobban! Különösen az ifjúságnak kívánom, hogy ne legyen annyi gyötrelemben részük, mint nekem volt” (28.). Elbeszélése ennek megfelelően realista és lírai, humoros és komoly, a szövegben kirajzolódó személyiség vidám és szomorú, öntudatos és lemondó, reményteli és reménytelen, bölcs és meggondolatlan, indulatos és higgadt, cselekvő és szemlélődő, erényes és gyarló – de mindenekelőtt következetesen őszinte. Szókimondása időnként meghökkentő vagy kifejezetten nyersnek hat, de ezzel is elbeszélésének hitelét és erejét adja.

Az iparosparaszti közegeből induló fiú már egészen kicsi korától érzi, hogy többre hivatott: tisztában van tehetségével és művészi készségeivel. Vékony, alacsony termete ellenére kitanulja az apai örökségnek számító kovácmesterséget, végigszenvedi és végignélkülözi az inas éveket, majd legényként vándorútra indul. Több műhelyben dolgozik segédként, és bár munkáját jól végzi, igazán sehol sem becsülik meg, a szakmában eltöltött megfelelő számú évek hiánya miatt a mester fokozatig nem jut el. A mezőgazdasági munkákban is otthonosan mozog: szánt, vet, arat, a gazdálkodás minden mozzanatát hozzáértéssel és örömmel végzi. Mindeközben egyre határozottabban köteleződik el a festészet mellett, és óriási áldozatok árán képezi magát – többnyire autodidakta módon, olykor magántanárok mellett, majd a Képzőművészeti Főiskolán, amelyet

a második világháború utolsó évében végül nem fejez be. Életútja során természetes könnyedséggel mozog a falusi paraszti világban, a puszták pásztoraik között, a városi és vidéki iparosok közegeiben, a fővárosi művészkörökben, budai mecénások társaságában, református ifjúsági mozgalomban és a Sárospataki Református Kollégium tanári közösségében – mintha hidat képezne e különböző társadalmi és kulturális közegek között.

Győri Elek szabad ember: autonóm személy és szabad szellem. Már inasként sem tűrte az értelmetlen korlátokat, parancsokat, és ez a szabadsághoz ragaszkodó attitűd egész életében végigkísérte, festőként sem viselte el, ha irányítani próbálták. Inkább éhezett, de akkor is a függetlenséget választotta, mert másként nem tudott és nem akart élni. Szabadságszeretete miatt gyakran került szembe a mindenkori hatalommal és szűkebb környezetével is. Élesen bírálta a két világháború közötti német orientációt, szoros kapcsolatot ápolt a népi írókkal, a demokrácia és a szólásszabadság híve volt; a háborús légkörben pacifista álláspontra helyezkedett, a német katonai szövetséggel szemben pedig angolbarát és szovjetpárti nézeteket vallott. 1945 után mégis azt kellett megtapasztalnia, hogy nincs megbecsült helye a formálódó új világban, sőt azt látta, hogy sokszor éppen azok boldogulnak, akik az előző korszaknak is haszonélvezői voltak. Hatalmas igazságérzete, rendíthetetlen becsületessége szinte mindig naivitásnak bizonyult.

Győri Elek művészi pályája állandó viszontagságok között bontakozott ki: kevés kivételtől eltekintve nem adatott meg számára a nyugodt, kiegyensúlyozott alkotói környezet, amelyben kizárólag a festészetnek élhetett volna. Életének szinte minden szakaszát a nélkülözés kísérte, s ez óhatatlanul korlátokat szabott művészi kibontakozásának is. „Östehetség” mások gyakran kihasználták: anyagi haszonra sokszor azok tettek szert, akik vagy visszaéltek bizalmával, vagy egyszerűen meglopták.

Győri Elek portréja olyan embert idéz, aki elveiből akkor sem enged, ha azok újra meg újra csalódással járnak; aki a biztos megélhetés és az irányítottság helyett következetesen a szabadságot választja; és aki – bármennyiszer is taszítják a földre – mindig képes felállni, újrakezdeni és alkotni.

Egyetlen hely volt, ahol nem csalódott soha: Sárospatakon, amelyet „második szülőföldjének” tekintett (420.). 1934-es első látogatásától kezdve Újszászy Kálmán, Szabó Zoltán, Mátyás Ernő, Nagy Barna, Marton János, Zsiros József, Harsányi István, Deák Géza és a többi pataki tanár mindig szeretettel fogadta és támogatta. Teret biztosítottak számára az alkotómunkához, elismerték tehetségét, és festményei megvásárlásával is segítették őt. A tisztelet és a ragaszkodás kölcsönös volt. Sárospatak jelentette Győri számára a nyugalmat és a frissülést, a hiteles emberi kötődéseket és a számításoktól mentes őszinte támogatást.

Győri Elek önéletrégenye nemcsak egy viszontagságos művészi pálya dokumentuma, hanem annak a rendkívüli emberi tartásnak, igazságvágyának és szabadságszerető életformának is tanúsága, amely őt egész életén át vezette. Életműve olyan tanulságokat hordoz, amelyek túlmutatnak személyes sorsán, és a 20. századi magyar társadalom, a művészi lét, az emberi helytállás kérdéseit egyaránt megvilágítják. Fontos, hogy örökségét, életének, művészetének, küzdelmeinek üzenetét az utókor ismerje és értse; hogy

képein és önéletírásán keresztül felismerjük és értékeljük mindazt, amit szabadságszeretete és alkotói hite a maga korában képviselt, s hogy ebből átmentsük, továbbvigyük azt, ami segít eligazodni a saját valóságunkban.

A kötet külső megjelenésében impozáns és esztétikus, nagy alakú, albumformátumú, 440 oldalas. Keménytáblás, vászonkötéses kivitele a textilborításon elhelyezett, Győri Elek aláírását idéző motívummal válik igazán egyedivé. A levehető papír védőborító előlapján a szerző fotóportréja, hátlapján a *Tarcali búcsú* című festmény részlete látható, a belső fülon pedig egy önarckép rajza kapott helyet.

A szerkesztői bevezető kéthasábos tördelésben olvasható, az életregény egyhasábos szedésben, és a kiadvány a művész eredeti kéziratában fennmaradt, különböző méretű tollrajzait is tartalmazza.

A kötet talán csak azzal válhatott volna még teljesebbé, ha a fennmaradt (fellelhető, elérhető) festmények művészi igényű fotómásolatai is helyet kaptak volna mellékletben, hiszen az életút és számos alkotás keletkezés és hatástörténetének végigolvasása után különösen erős az igény arra, hogy a műveket egy kötetben, reprodukciók formájában is fellelőzhassuk.

Jó szívvel ajánlom a könyvet mindazoknak, akik kíváncsiak egy 20. századi életút fordulataira, és szeretik a hiteles, emberközeli visszaemlékezéseket. Ajánlom azoknak, akik egy korszakot szubjektív nézőpontból is szeretnének megismerni, és akiket érdekelnek a társadalmi változások hétköznapi lenyomatai. A kötet különösen gazdagító lehet a művészettörténet személyes oldalát keresőknek, de releváns azok számára is, akik új történeteket és adalékokat szeretnének megismerni a Sárospataki Református Kollégium 20. századi múltjából. Ajánlom végül azoknak, akik „egyszerűen” egy tanulságos és élvezetes történetre vágynak, akik szeretik a jó elbeszélést, vagy éppen maguk is keresik, hogyan lehet megőrizni a tartást és a szabadságot nehéz időkben.